

(CЭТА).

ТАМЫ АЖАБЫНДАЛ-ОКТО ДИНАРАНЫ ТҮР.

Москва.
1986 жылдың июль 10.

съездилиници негасделетеринге СССР-иң Дээди Совет

сіязының қасжүзі, ПМА-дыңназир.

Бөдөлгөөнийн төсөлд өөрчлөлт оруулж, ССРЭ-ийн Дээдм Сөвдийн Сялын бүтэц, хэмжээ, ПМА-ны дүнгийн зар.

ханы хажыда-оке дьңнадып тур.

Шүлүк кыдыраажындан

ААС-КЕЖИИ КАЙДАЛ ДИЗЕ...

Кежи-чолум кайда сен — деп
Кежилерден сураглава,
Келеп турган тууду аяй — деп.
Кежелерде даялганым,
Аас-кежи кайдал дизе:
Арбай, тарап үнгөн шөлдө,
Каш чүпүн малдар ойттаар.
Кадыр даглар, шынарларда,
Океянын теринде,
Оруктарын эркинча.

Б. ДОЮНДУП.

АМЫДЫРАЛДЫН АГЫМЫ

Айдын чырык делегейин
Азаргыч кези болган —
Азыш ишти чүрөм согуу
Амыр-дыш чок койганымда,
Аткан аяңче үткүл үзүм,
Амдырал мөлөжүмү,
Ачылыг Чар делерезин!
Агым демир, тараалыг шөл
Арыг, тайбын чекетелин!
Айым, хүнүм чырыктылаан
Амдырал делерезин!
Амгыттымаан эртем оруу

Ам-тыи боор чырып келген —
Ажы-талау хүдүмүрү,
Акта сут делерезин!
Артык сеткил, кара сагыш
Аравыска турбас болуу,
Ажы-дунма найырага
Алыс күзөл делерезин!
Ачылыг бо делегейин
Ая ырагы кези болган —
Азыш ишти кийчүрүм
Ала-чүргү дээр дүрөс тур.
А. АРАПЧОР.

ИИИ ШҮЛҮК

ИИИ ХЕМИМ

Төрөн чери Хемик чүе,
Төдү болган ынаам дедим.
Ужга-чара жымдаан бээр
Ужактыкка чурттан чери.
Кыраан чери Эркин чүе.

Кырым сынар — чараш орап,
Иий хемия хайымы-лаа
Ием төрөн чери дээр мел.

ШУВАГАНЧЫНЫН ШУГУЛДАНЫ

Шуугу улус инектерин саашканда,
Шуугу чачын шуваганчы шуугап үнгөн.
Чүү деп конуш бак-чачынды чүеңерил,
Сүтүт шай-даа, тарап-даа ижер салым чок.
Калкан-Карам далаш чокка сап оргош,
Кажым шылап, майым арааш, турп чапар.
Балдарымадан туттунукаш, чүткүрүмгө,
Байы сузун арттырбайн төгө тейт.
Өл чөр болса, мымга-лаа чылаткай мен.
Өшүгү шыкка алектине сикке берил.
Хейер олу Васыааы лынап тура:
«Хей-ле чеге шуугааның аямы чүү боор.
Майыктарың малга-биде чинип чор» дер.
Мая эмия сүмөжя чоп уткан сен» дээр.
А. МОНГУШ.

ХОМУСТУН УНУ

Өске чеге бир-ле дугаар келген болган,
Өскөн-төрөн аалым-чуртум сагынгаштын.
Кадагалаш шыгач чорур хомузуму
Камыг алган, куомналар ойнай бердим.
Хоом-чымчак төрөн тыа аялга-даа
Хосту-шалаң куттула-дыр, Эрзелиме
Сургул өөрүм сеткил-хынчүм билген-даа дер.
Чугаа-соодун ара соксап, мыт чок барды.
Шаар дээрде куштар хааны — чоргаар ээр
Чалдынаарын деринткен салал эртин.
Каткы-хөлүгү эжим-өөрүм шыкка чыгып,
Каргыраалап, хөмөйлөткөн аңчыла-дыр.
Хөлбөң ногаан арга-ээм, хову-шөлөр,
Көтөргөргөн сүр бекил даглар, сынар,
Хайыралыг Тыя чери дегемерде,
Карактарга чоруту-ла көстүп келди.

Э. МИЖИ.

ӨСКҮСОЛ

Караты-Хаан биле Өскүс-оол
ийи мөөрөйлөшкөн чүеңе ир-
гин. Эр инек сүдүдөн хойтпап
экел деп хаан чарлык болган.
Эртен дораян экелбесинде,
мөөрөй мээни болаур дээр.

Өскүс-оол кырган адазын
орун кырмага шуглап алган
олурда, хаан кайгы сүдүн деп
келген. Карааяр-биле көрүп
тур сылар, хаан. Аамын ээди
аараан, тууду жук чок бергенде
тур мел дээр. Хаан тура, кай
эр кийи божуур чүе бе деп
элдепсиген, Өскүс-оол оргош,
эр инек сүтүг боор бе ынчаш

деп, ооң аксын дулап каан.
Хаан эртенде кел дээр,
сарыг хү-биле чеп аргамчы
эжил экел деп айткан. Өс-
күс-оол чүү боор сикенин өр-
тедилерге, оон хүлү дүрүп
наан аргамчы дег көстүр бол-
ган. Хаан оңу көргөш, кайгал
ханмаан.

Угаангыр-сагытгыр Өскүс-
оол ынчаш тикел үнгөн. Ак
чеге өң өгөл, дөмө чеге
малын маллап, оон ол, чини
чире чурттап чорой барып-тыр
оо.

Тоолду Д. ООРЖАК мткан.

КАМГАЛАКЧЫ

1. ХӨӨЛБЕКТЕ КАДЫРГЫЛАР

Балык инспектору Чат
чылдык кайы-лаа үезинде
балык тулап хорутуу Кара-
Хемин. Көвүктүгү кызы
муздузүрү өрү кайгыла кы-
лап бар чыткы. Муздузүрү —
болжолук балыкчылар док-
таар ээпек. Акаа чоокшудай
бээрде, хат айы-биле, ба-
лыкчы-на боор, өртөмдүгү чыт
Чаттын амузунга келген.

«Көвүктүгү төтөгөлекчи эр-
те базар эвес, бо хүннерде
бээр чеге кийи келген
боор» деп, инспектор төдү
часпай, шитине болганга.

Этпек бетиле, эркин кы-
рында инек чеге улут куу
даштар бар. Чат оларга
ажытай турупкан, чыт уун-
че көргөн. Балыкчыларын
бирээни дораян таппа каан.

Кашагар куу арындыг
брезент шымылгыч чоллак
тонуп Дазылбай эрземе
спинингине окташ, катуу-
ка дуктурулуп, эшкелээр
турган. Өскөнүн таппаан.

Дазылбайны шымыр чугаа-
зын белин таппаган. Чат
Дазылбайнын чамыга
хөмөртө чеге берген. Элзеп
чүе, оон база бир чыт кал-
кыл. Чугаа-жок, бога чыл.

— Экин! Эштер! Ол-ла-а
көмө болуң — деп, ин-
спектор мындыг. Ол сөстөр бези
балыкчыларга аарышкыч-ла
болган боор. Дазылбай сыр-
бай дээр, хая көргөн. Таппа-
аа эш шымылгыч шымын
эржик кадай шымын каан,
чүт болду бо дээниг, кайгал
турган.

— Экин! «Ол» деп, ын-
дыг чүе куруг мыйзам! — Да-
зылбай ынча дээрде, үң сир-
илзеш, азыл арай долгаш-
кан болган.

Чат үр боланмаан. Шым-
гым, дорт чугаалаан.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

— Балыктарын хорутуу
дем болган. Спининг — ол
дээрде аяаа сыра эвес-тир,
оон-биле балыктарын шы-
мын хорутулаа, чүгө тускай
үзе эвеси балык тулап бо-
лур дээр. Кара-Хемин был-
бес эвес сылар, Дазылбай, хо-
рутуу хемин.

2. «ДЖУНГЛИДЕ» ДУЗАК

Демти-ле инспектор Чат
Кара-Хемин Ыргакче даң
бамы шара-херде хайгыл
кылп чорупкан. Улустун
«Джунгли» деп адамын сыйы
кара шырапала коюлап
адын чегип алган бамы ор-
да, иштей шараан дүрт чекки
мурунла бо чыткан. Экин
катаан элзелинг маңгышта
агт эзи «мынаар чорутуу»
деп сөгөп чыкканын көрү-
кан.

Чат черде элзелин кажараан
инспектор болган. «Сооузун
эзи дилел чегип кээр ой,
а-адыр, бо кайгың болуң
чекки-биле дузактап көр-
дүр деп шиптирээш, демги
чеккини адымга, мыаа шы-
лар арзында эң кызаа ко-
пала мыштарга ол чеккини
бырбес кылдыр дузактай
ады каан. «Демги бже кыр-
зын, Ыргактын балыкын
мурунла боу туутуу»
ады чычканга.

Чат хүдүмүрү каап, ду-
зак келди, чаштынын олур-
ган. Улаванла шиптай ишти
чымырап союла, адыткы
биле бүлү-бүрүң хол-болу-
бул жайлаа иткелзешкан, бо-
ла төмө келген. Ол кийи ду-
закка кездирген, адылдан
алаштыг дүрөс деп чыгар-
ды.

— Хаа, бо чеккигерге, чүгө
оразың алганга ол мен
дузакка алганга ынар! — дзе-
ле, Чат инспектор бо турган.
— Мээң эвес-тир. Болзада
оолар сыгыршкан ынар, ол
чүеңер чекки шөпүң, кийи
кымыры турары ол-аур —

кааным, 55 муң ажыг ки-
лометрин эртин алган болган
ам-лаа 20 муң километрин
эртелер.

Али-чорукчуларын ботта-
рынн тутгалымы-биле алыр-
га, Гималай дагларынын де-
вискэринге адык улук берге-
дээшкннерге таарышкан-
нар. Ону олар кийин, чам-
дыкта соок 35 градус чегип
турга эркен. Олар Гималай-
нын 20 арттарын, оң иш-
тиде бирээни 5189 метр бе-
лак артты ашкан.

Барган черлеринин журт-
тачылары-биле харыла-
жыра, чүгө! Имженин чоруп
турарлар. Олар чегип мылгы
ади-чорук келер чылды
эвезине доозар соруталыг,
мын оларын эркен! оруу
эквалорун айн дуртудан
ажы болу.

ГИТАРАЛЫГ
«МАРАФОН»

Майка Бакли делегей-
нин чаа рекорду тургус-
кан: «Бо-лаа тергенин болду»
дээр. Удууру-биле басын-
кан. Чыктагаа хөгжүм херек-
селеринин магазинеринин
бирээнини шилгил дегир-
леринге олтура, гитара ойнал
276 шак болгонунун союла,
ол каш хонук удуур эртен
чаалап алганы ол. Ол бүгү
уени Майка оожум аяталар
ойнаарын конуш дүрөс,
дааштыг «кротер» кагары-
ле солу туруп эрттерген.
Уже харыг гитара ойлак-
чызы хөгжүмге ойнаарын
ол рекорду тургускан, мы-
найн харысыраан, солгай
холуун салааларынн ба-
жындаан хаш шуут сымт
турган. Ынчалжак оон сет-
кил халган — чаа рекорд-
биле кады оң азы «Гинес-
тин рекордтар номуна»
кырген, а салымын элери
аала чегип муң доолар ер-
тек оизагый электринг гит-
раны белекке берген.

Чат черде элзелин кажараан
инспектор болган. «Сооузун
эзи дилел чегип кээр ой,
а-адыр, бо кайгың болуң
чекки-биле дузактап көр-
дүр деп шиптирээш, демги
чеккини адымга, мыаа шы-
лар арзында эң кызаа ко-
пала мыштарга ол чеккини
бырбес кылдыр дузактай
ады каан. «Демги бже кыр-
зын, Ыргактын балыкын
мурунла боу туутуу»
ады чычканга.

Чат хүдүмүрү каап, ду-
зак келди, чаштынын олур-
ган. Улаванла шиптай ишти
чымырап союла, адыткы
биле бүлү-бүрүң хол-болу-
бул жайлаа иткелзешкан, бо-
ла төмө келген. Ол кийи ду-
закка кездирген, адылдан
алаштыг дүрөс деп чыгар-
ды.

— Хаа, бо чеккигерге, чүгө
оразың алганга ол мен
дузакка алганга ынар! — дзе-
ле, Чат инспектор бо турган.
— Мээң эвес-тир. Болзада
оолар сыгыршкан ынар, ол
чүеңер чекки шөпүң, кийи
кымыры турары ол-аур —

кааным, 55 муң ажыг ки-
лометрин эртин алган болган
ам-лаа 20 муң километрин
эртелер.

Али-чорукчуларын ботта-
рынн тутгалымы-биле алыр-
га, Гималай дагларынын де-
вискэринге адык улук берге-
дээшкннерге таарышкан-
нар. Ону олар кийин, чам-
дыкта соок 35 градус чегип
турга эркен. Олар Гималай-
нын 20 арттарын, оң иш-
тиде бирээни 5189 метр бе-
лак артты ашкан.

Барган черлеринин журт-
тачылары-биле харыла-
жыра, чүгө! Имженин чоруп
турарлар. Олар чегип мылгы
ади-чорук келер чылды
эвезине доозар соруталыг,
мын оларын эркен! оруу
эквалорун айн дуртудан
ажы болу.

ГИТАРАЛЫГ
«МАРАФОН»

Майка Бакли делегей-
нин чаа рекорду тургус-
кан: «Бо-лаа тергенин болду»
дээр. Удууру-биле басын-
кан. Чыктагаа хөгжүм херек-
селеринин магазинеринин
бирээнини шилгил дегир-
леринге олтура, гитара ойнал
276 шак болгонунун союла,
ол каш хонук удуур эртен
чаалап алганы ол. Ол бүгү
уени Майка оожум аяталар
ойнаарын конуш дүрөс,
дааштыг «кротер» кагары-
ле солу туруп эрттерген.
Уже харыг гитара ойлак-
чызы хөгжүмге ойнаарын
ол рекорду тургускан, мы-
найн харысыраан, солгай
холуун салааларынн ба-
жындаан хаш шуут сымт
турган. Ынчалжак оон сет-
кил халган — чаа рекорд-
биле кады оң азы «Гинес-
тин рекордтар номуна»
кырген, а салымын элери
аала чегип муң доолар ер-
тек оизагый электринг гит-
раны белекке берген.

Чат черде элзелин кажараан
инспектор болган. «Сооузун
эзи дилел чегип кээр ой,
а-адыр, бо кайгың болуң
чекки-биле дузактап көр-
дүр деп шиптирээш, демги
чеккини адымга, мыаа шы-
лар арзында эң кызаа ко-
пала мыштарга ол чеккини
бырбес кылдыр дузактай
ады каан. «Демги бже кыр-
зын, Ыргактын балыкын
мурунла боу туутуу»
ады чычканга.

Чат хүдүмүрү каап, ду-
зак келди, чаштынын олур-
ган. Улаванла шиптай ишти
чымырап союла, адыткы
биле бүлү-бүрүң хол-болу-
бул жайлаа иткелзешкан, бо-
ла төмө келген. Ол кийи ду-
закка кездирген, адылдан
алаштыг дүрөс деп чыгар-
ды.

— Хаа, бо чеккигерге, чүгө
оразың алганга ол мен
дузакка алганга ынар! — дзе-
ле, Чат инспектор бо турган.
— Мээң эвес-тир. Болзада
оолар сыгыршкан ынар, ол
чүеңер чекки шөпүң, кийи
кымыры турары ол-аур —

кааным, 55 муң ажыг ки-
лометрин эртин алган болган
ам-лаа 20 муң километрин
эртелер.

Али-чорукчуларын ботта-
рынн тутгалымы-биле алыр-
га, Гималай дагларынын де-
вискэринге адык улук берге-
дээшкннерге таарышкан-
нар. Ону олар кийин, чам-
дыкта соок 35 градус чегип
турга эркен. Олар Гималай-
нын 20 арттарын, оң иш-
тиде бирээни 5189 метр бе-
лак артты ашкан.

Барган черлеринин журт-
тачылары-биле харыла-
жыра, чүгө! Имженин чоруп
турарлар. Олар чегип мылгы
ади-чорук келер чылды
эвезине доозар соруталыг,
мын оларын эркен! оруу
эквалорун айн дуртудан
ажы болу.

ГИТАРАЛЫГ
«МАРАФОН»

Майка Бакли делегей-
нин чаа рекорду тургус-
кан: «Бо-лаа тергенин болду»
дээр. Удууру-биле басын-
кан. Чыктагаа хөгжүм херек-
селеринин магазинеринин
бирээнини шилгил дегир-
леринге олтура, гитара ойнал
276 шак болгонунун союла,
ол каш хонук удуур эртен
чаалап алганы ол. Ол бүгү
уени Майка оожум аяталар
ойнаарын конуш дүрөс,
дааштыг «кротер» кагары-
ле солу туруп эрттерген.
Уже харыг гитара ойлак-
чызы хөгжүмге ойнаарын
ол рекорду тургускан, мы-
найн харысыраан, солгай
холуун салааларынн ба-
жындаан хаш шуут сымт
турган. Ынчалжак оон сет-
кил халган — чаа рекорд-
биле кады оң азы «Гинес-
тин рекордтар номуна»
кырген, а салымын элери
аала чегип муң доолар ер-
тек оизагый электринг гит-
раны белекке берген.

Чат черде элзелин кажараан
инспектор болган. «Сооузун
эзи дилел чегип кээр ой,
а-адыр, бо кайгың болуң
чекки-биле дузактап көр-
дүр деп шиптирээш, демги
чеккини адымга, мыаа шы-
лар арзында эң кызаа ко-
пала мыштарга ол чеккини
бырбес кылдыр дузактай
ады каан. «Демги бже кыр-
зын, Ыргактын балыкын
мурунла боу туутуу»
ады чычканга.

Чат хүдүмүрү каап, ду-
зак келди, чаштынын олур-
ган. Улаванла шиптай ишти
чымырап союла, адыткы
биле бүлү-бүрүң хол-болу-
бул жайлаа иткелзешкан, бо-
ла төмө келген. Ол кийи ду-
закка кездирген, адылдан
алаштыг дүрөс деп чыгар-
ды.

— Хаа, бо чеккигерге, чүгө
оразың алганга ол мен
дузакка алганга ынар! — дзе-
ле, Чат инспектор бо турган.
— Мээң эвес-тир. Болзада
оолар сыгыршкан ынар, ол
чүеңер чекки шөпүң, кийи
кымыры турары ол-аур —

ТЫВЫЗЫКТАР

1. Моолдан келген —

Бора ужу.

Кылаткан келген —

Кымыл ужу.